

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1988 m. lapkričio mėn. 12 d. / November 12, 1988

Nr. 222(41)

KERTINĖ PARAŠTĖ

„Trispalve žolele po Viešpaties delnu“

Spaudoje teko skaityti, kad Estijoje šimt trečdaliu sumažėjo savižudybės. Gyvenimas pasidarė toks įdomus, kad žadantieji žudytis sau sako: palauk, pažiūrėk, kaip visa tai pasibaigs. Neretas ir mūsų yra dėkingas, kad galime gyventi šiuo laiku. Dvidešimtojo šimtmečio galas staiga pasidarė daug įdomesnis, negu bet kas iš lietuvių galėjome tikėtis. Vietoj žadėjusių šimtmečius tęstis nakties pradeda brekšti aušra. Nežiūrint, kas dėsias toliau, gyvename tokiais laikais, apie kuriuos bus kuriami mitai. Mūsų palikuonims jie gal bus ta praieitis, iš kurios jie sėms stiprybę.

Tuo nenorime pasakyti, kad staiga visų lietuvių gyvenimas palengvėjo ir rieda sviestu patetas. Anaiptol: kiekvienas jaučiamas, kad iš mūsų laukiama darbo ir išmintingo įnašo. Ir tai ne ateityje, o čia pat, dabar. Lietuva buvo bauginta, teriota, prispausta, įšaldyta į ledą. Šiuo metu, kai ledas braška ir skyla, kai pučia gaisrus laisvės vėjas, ar tiktu sėdėti savo pirkioj ir sakyti, kad laikinas atodėkis – tai ne pavasaris. Nes vis tiek: nežūrint, kiek daug dar bus speigo, pavasaris ateina. Laikas galvoti apie inspektus, kuriuose sėsim daržovių ir gėlių sėklas, kurias šalčiams ir paskutinėms šalnomis praėjus perkelsime ir lysves džiaugtis vasaros saule.

Tad šiuo metu tinkamiausias mūsų atoveikis įvykiams Lietuvoje yra džiaugsmas. Džiaukimės visi: ir tie, kurie dirba, ir tie, kurie negali dirbti. Asmeniškų bėdų visuomet turėjome ir turėsime, tačiau istenkime jas nors momentui padėti į šalį ir pajusti, kad šie metai duoda tokias progas lietuvių tautai, apie kurias anksčiau nei svajoti negalėjome. Ir kas nuostabiausia, kad tos progos jei ne pačių lietuvių sukurtos, tai pačių lietuvių pamatytos ir išnaudojamos. Keiskime pažūrą į savo tautą: mes visi žinojome, kad mūsų tauta turi talentą išlikti, kad ji moka savo turtus užkasti ir saugoti, bet dabar matome, kad mūsų žmonės yra taip pat žvalūs, apskrūs ir gudurūs. Lietuviai dabar mato progas ir išmintingai jomis pasinaudoja. Džiaugsmas ima žvelgiant į Sąjūdžio darbus: kiek bėdų išvengta vien tik geru planavimu! Galime didžiulius ir

Lietuvos periodika, kurioje dabar drįstama spausdinti dalykai, kuriuos prieš kelis metus ir pagrindinio spaudoje būtų buvę drąsu spausdinti. Džiaukimės mūsų disidentais, kurių vienišo liudijimo metai davė pagrindą šiam tautos atgimimui. Nesibaiminkime dėl mūsų tautos ateities, nes ji priklauso ir nuo to, ką mes visi darysime. Baimė mus tik paraližuoja. Ar nebūtų paradoksas, kad tuo metu, kai Lietuvoje tautiečiai pratinasi kalbėti ir elgtis kaip laisvi žmonės, mes čia būtume sukaustyti, matydami tuos tikrus ir įsivaizduotus pavojus Lietuvai?

Išivijoj lietuvių bendruomenė turi atlikti trejų darbų: palaikyti savo sukurtas institucijas, be kurių nebūtų imanoma efektyvi pagalba Lietuvai, atsiliepti pagalbos prašymams iš Lietuvos, ir atlikti projektus, kuriuos tik išivijoj gali padaryti.

Pagrindinės institucijos, kurias turime išlaikyti, tai būtų tos, kurios sudaro mūsų susižinojimo tinklą. Be mūsų spaudos, mūsų radijo programų, organizacijų siuntinėjimų laiškų, susižinojimas vienų su kitais būtų daug sunkesnis. Ši tinklą reikėtų plėsti: štai kad ir *Draugas* ir *The Observer* ar neturėtų dabar skelbti didžiulį naujų prenumeratorių vąjų? Juk jie abu spausdina patį naujausią žinią iš Lietuvos čia pat, surenka pasaulio spaudos komentarus apie Lietuvos įvykius. Paramą Lietuvai organizuojant, reikia sutelkti visus, kurie Lietuvos reikalais rūpinasi.

Pagalba Lietuvai – tai darbas, kuriam kelis dešimtmečius ruošėmės. Dabar parodykim, ką galime. Gyvybiškai svarbi sritis: vaistai, įrankiai gydytojams ir dantistams, nes Lietuvoje medicininis aprūpinimas neprivilegiuotiems yra apverktinas. Knygas Lietuvon turime vežti kaip vežėm, nes žadėtos paštu siuntimo galimybės dar neatidarytos. Lietuvai turime atspausdinti dar vieną naują Šapokos istorijos laidą (gal tai sutiktų Vydūno fondas padaryti?), jei pasirodys, kad dar daug laiko praeis, kol ji Lietuvoje pasirodys. Lietuvių religinė šalpa gal galėtų suorganizuoti Lietuvoje išleisto Šventojo Rašto perspausdinimą (jis gražiai išleistas, tik Lietuvoje yra retenybė, o turėtų būti pakankamai egzemplio (Nukelta į 4 psl.)

Kaimas ir jį užgriuvusi nelaimė

Vytauto Bubnio „Piemenėlių mišios“

PETRAS MELNIKAS

Piemenėlių mišių apžvalgą rašyti nelengva dėl autoriaus intencijų. Stebėtina, kad tai atsitinka su mėgiamu ir įdomiai skaitomu Vytautu Bubniu, kurio dauguma romanų turi pastebimą kryptį (*Po vasaros dangumi, Nesėtų rugių žydėjimas* ir kt.), drąsų problemų iškilimą ir kartais dramatiškumą.

Šiame romane nelengva suprasti, kas svarbiausia autoriui. Ar jis nori aprašyti detalios kaimo darbus, žmones, jų gyvenimą, ar ir papasakoti tarpuose kartu ir kokią nors istoriją, dramatišką atsitikimą, skaitytoją suintriguodamas? Intrigos nematyti per ketvirtį trumpo romano puslapiu, vien kaimo gyvenimas, kol pamažu atsiranda mažytės užuominos, kad kažkas atsitiko. Ir tik gale, nors ne visa jėga, pajuntama tragedija, bet dar vis aprašomi lėti kaimiečių judesiai, darbai, susirgimai ir kasdieninės bėdos.

Tai savotiškas Bubnio kūrinys! Ir gal gerai, kad knygos viršelyje (gale) jis pasisako savo intencijas dviem paragrafais – pirma, kad čia jis prisimeną savo vaikystės kaimą, ir antra, kad tai yra grįžimas į vokiečių okupacijos dienas, kai vieno kaimelio vaikus užgriuvo sunki nelaimė:

„Neretai vidurnaktį nubudęs negaliu sumerkti akių, mintyse vis bėgu gimtojo krašto keliais ir kryžkelem, klydinėju po vaikystės kaimą, kalbuosi su žmonėmis, klausausi skaudžių jų pasakojimų ir pats pasakoju“.

„Šis romanas – tai grįžimas į keletą fašistinės okupacijos dienų, kai vieną atkampų kaimelį – suaugusius ir vaikus – užgriuvo sunki nelaimė. Tai mėginimas išsiūti ir tuos žmones, pajusti jų nevilį, bejėgiškumą prieš nežinią, juos suartinantį dvasios tyrumą“.

Tai dvigubas uždavinys: kaimas ir ta nelaimė. Beveik dvi temos, ir jas nelengva sulipdyti. Be to, kaimo gyvenimas, žmonių kasdieninės kalbos, darbai taip smulkmeniškai aprašomi, kad romanas atrodo daugiau kaip trumpo metražo apsakymėliai, idilijos, romano žanrui tolimi, nors kalbos ir kaimo spalvų atžvilgiu taiklūs aprašymai.

Be tokių buvo autoriaus intencija. Jis patenkino savo nostalgiją vaikystės kaimui ir pridėjo vieną sunkią kaimą užgriuvusią nelaimę. Kaimas, žmonės ir jų darbai – tik fonas, gal kiek per didelis fonas ir atmosfera, kontrastuojantys įvykūsiai nelaimėi savo ramybe. Tarsi

lietuviškas kaimas gali sugerti didžiausias katastrofas.

O ta katastrofa romane didelė ir gan originali. Raudonieji partizanai 1943 metais vokiečiams nuo bėgių nuvertia kelis traukinius, slepiasi miške bunkeryje. Kelis sužeistus partizanus humaniškuo vedamas paslepia pas save vienas ūkininkas. Vokiečiai važinėja po apylinkę, įtaria prie miško žaidžiančius penkis vaikus, kad jie turi ryšius su partizanais, ir mokykloje juos suima. Įkalina miestelyje. Tėvai visokiais būdais bergėdžiai mėgina vaikus išgauti iš komendantato Fušo. Žadama leisti juos aplankyti, bet tą dieną kalėjimo kieme vaikams plaukai nukerpa mi, jų knygos sudeginamos. Vienas jų mėgina pabėgti. Lietuvis policininkas, atsisakęs vykdyti vokiečių įsakymus, areštuojamas, o vaikai dingsta visai, perduoti gestapai. Niekas nežino, kas su jais atsitiko...

Kaimo mokytojas grauziasi, kad leido vokiečiams paimti penkis vaikus iš jo mokyklos: „Juk aš mokykloje nė sykio nepasakojau, kad mūsų žemė iš visų pusių dantim plėšoma, kad ištisi šimtmečiai – okupantų priespauda, kad visur įmintos atėjūnų pėdos. Aš jiems nė sykio nesakiau: ką vieni tvėrė su Lietuvos vardu [...] kiti tuo pat metu griovė iš pasaulį, svetimiems, galingsniems patsidavinėjo, ieškojo jų paramos, vartausi atkėlė, su gelėm pasitiko [...] Ne Lietuva kalta, kad ant jos išvarginto kūno tiek utelių“ (p. 98).

Vaikai kalėjime „kol laikėsi ant kojų, stovėjo. Trys berniukai viename kampe ir dvi mergaitės kitame. Virš jų galvų, aukštai palubėje blausėsi mažas pailgas langas, štangėlėm padalintas į šešetą kvadratukų, ir iš tolo jis priminė skaičiavimo sąsiuvinio skiautę. Pro išmuštą stiklą traukė pagelus šaltis. Šaltis plūdo ir nuo drėgnų, gličių akmeninių sienų...“ (p. 73).

Prisimenama ir palyginama tai su pirmąja sovietų okupacija: „Šiandien paklausiau vieną toki draugą: „Ar atsimeni, kaip neseniai kalbėjai apie visų rūpinimąsi vaikais, apie jų šviešias dienas?“ – „Ne tik kalbėjau, – sako. – Tokia mūsų gyvenimo linija. Štai, ateidami į darbą, vestibiulyje kasdien pamatom Stalino portretą: vaikai tiesia rankas su gelėm vadui. Kaip tėvui! Ar tai ne viską pasako?“ – „O vagonai su vaikais?“ – Nesuprato tas draugas. „Kokie vagonai?“ – „Su vaikais, – sakau. – Geležinkelio stotyje pats mačiau. Gyvulinuose vagonuose klykė vaikai.““ (pp. 78-79).

Kai vokiečiai gaudė vyrus į kariuomenę, kunigas per pamokslą perspėjo: „Jaunime! Nors kaip tave viliotų į svetimų žygius, nors aukso kalnus tau žadėtų, atmink – turi vieną Dievą ir vieną tėvynę. Tu gimei tėvų žemei...“ (p. 151).

Be jauną žmogų lengva pavilioti. „... Žmogų nuo mažumės gali ir taip pakreipt, ir kitaip. Uždaryk vaiką tarp svetimų,

Vytautas Bubnis

niekink jo tėvus, jų kalbą, papročius, dar galvon įkalk, kad jis dabar priklausio didelei tautai, kuri valdys pasaulį, – štai ir gatavas smaugikas. [...] O kiek taikosi, kad sūbrėdęs persimetu, su atėjūnais susideda. Ar maža tokių vien mūsų atmenoju“ (p. 165).

Kai policijos viršininkas Kelmonas komendantui Fušui iškėlė svarbų klausimą: už ką tuos vaikus kalėjime laiko, Fušas atsakė: „Ar jūs tik nemanote, kad aš pasielgiau neteisingai? – „Nė iš tolo taip nemanau, nors... nors norėčiau sužinoti: už ką? [...] Tai yra – už ką mes tuos vaikus...“ Reikėjo šventos kantrybės, kad komendantas Fušas susitvardytų ir net su lengva šypsenėle paklaustų: „Kaip jūs pats, ponas Kelmonai, manote: už ką?“ Kvailiau atsakyti negalėjo:

„Supratimo neturiu, ponas komendantė“ (p. 83).

Fušas vėliau mokytojui paaiškina, „už ką vaikus suėmė“. „Jums neaišku, kuo nusikalto vaikai? – Sunkiai veriantis tylą. – Drauge ir visas kaimas! Ryšiai su mišku – štai jų kaltė! Mokytojas reikalauja įrodymų, o Fušas atsako: „O bunkeris netoli kaimo? Kas tame bunkeryje slėpėsi? Kas partizanų maitino? Kas teikė informaciją? O pagaliau geležinkelio diversija?“ – ir pagąsdina mokytoją išvežimu darbams ir Reichą (p. 134). Fušas galvoja, „jei kaltą nubausi, aplinkiniai pamany – jis buvo to vertas, tačiau jeigu nubausi nekaltą – perspėsi šimtus, tūkstančius. Visi jie bijos net pagalvoti, ko nereikia. Vaikai nekalti ir kalti... nekalti ir kalti“ (p. 186). Fušas

jaučia, kad jis suka „Europa malančią mašiną, kol ji perleis per giras kiekvieną, o nepaklusnius ir stovinčius vietoje ar išduodančius Reichą negailestingai sutraiškys. Jis padarys, kad niekada jo sūnui netrūktų tikros dešros ir tikro marmelado“ (p. 186). Šioj vietoj autorius priskyres Fušui savo paties ironišką mintį.

Perdavus vaikus gestapai, kaimas galvoja, kad „ir šita bėda pamirš, kaip kokią baisią pasaką kada pasakos, ir daug kas netikės“ (p. 201). Mėginama vaikus išlaisvinti iš Kauno gestapo rūsiu per vieną valdžioj sėdintį lietuvi, o tas sako: „Niekio negaliu, vyruti. Niekio! Kas ten papuolė, tai papuolė. Jokios informacijos neduoda [...] Kaip sūnui sakau: nieko nelaimės, tik be reikalo akis į save atkreipsi“ (p. 203). Dramatiškumas romano gale yra toks, kad jis tampa tiesiog nuolankiu susitaikymu su nelaime. Lietuva visuomet kentėjo nuo okupantų. Čia gal ir reikėtų ieškoti romano meninės vertės, nes pagauta „lietuviška“ okupacinių periodų realybė. Ypač kaimas, aišku, ir miestas nuo caro laikų lenkė galvą okupantams, nes bijojo jų kaip Dievo rykštės. Aišku, autorius čia nepaliečia jam gal nežinomos rezistencijos prieš vokiečius. Bet tai gal ir netiktų jo užsibrėžtai temai.

Prozininkas Vytautas Bubnis gimė 1932 metais Čiudiškiuose, Prienų valsčiuje. Baigė Vilniaus pedagoginį institutą. Mokytojavo, redagavo *Moksleivi*, buvo Rašytojų sąjungos pirmininko pavaduotojas. Jo apsakymų rinkiniai: *Ajerai kvepia* (1967), *Gegužio nemiga* (1969), *Baltas vėjas* (1974). Apysakos: *Beržai svyruokliai* (1959), *Ramūnas* (1964), *Lapams krintant* (1966), *Arberonas* (1969), *Anoj pusėj* (1983). Romanai: *Alkana žemė* (1971), *Po vasaros dangumi* (1973), *Nesėtų rugių žydėjimas* (1976), *Pilnatis valanda* (1980), *Kvietimas* (1983), *Rudens ekvokacija* (1985). Rašė vaikams, sukūrė pjesę „Kaltė“ (1971). *Piemenėlių mišios* išėjo 1988 metais.

Rumšiškes, 1988.

Is septynioliktosios metinės Lietuvos fotografijos parodos, vykusios Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, nuo šių metų spalio 21 iki 30 dienos.

Šiame numeryje:

1988 – Lietuvos metai • Vytauto Bubnio „Piemenėlių mišios“ • Pauliui Galaunei mirus • Nobelio literatūros premija • Dėl lietuvių diasporos • Lietuvių vaikų literatūra • Leono Lėto eilėraščiai • Chicagos teatruose • A.a. dailininkas Vincas Kisarauskas

Lietuvos kultūros ugdytojui mirus

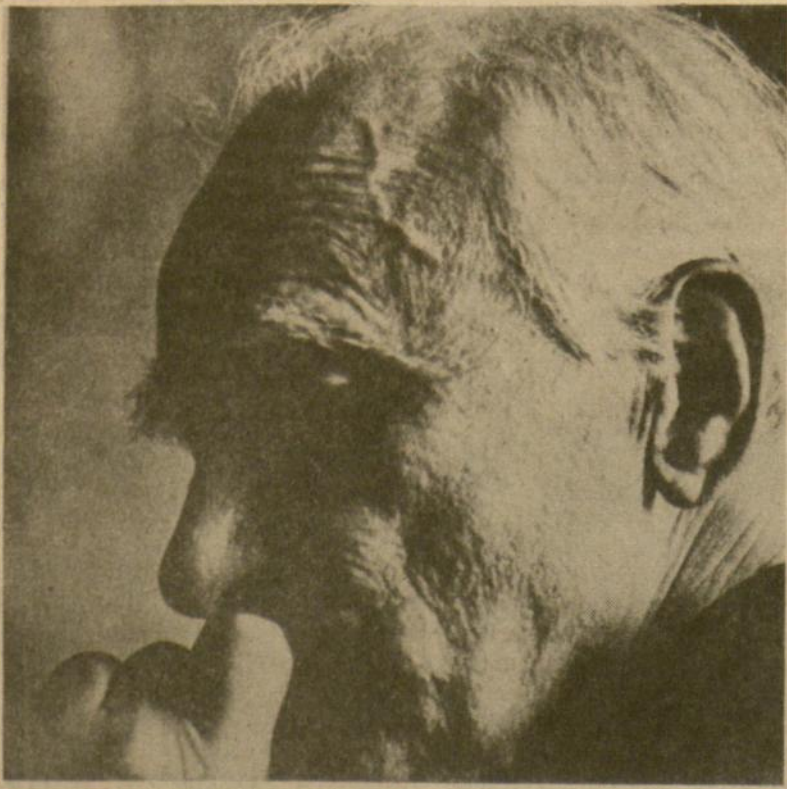
Pauliaus Galaunės laidotuvės Kaune

JURGIS GIMBUTAS

Spalio 18 dieną Kaune mirė Paulius Galaunė, eidamas 99-uosius metus. Jis buvo meno istorikas, Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus direktorius, daugelio veikalų autorius. Apie jį parašyta visose enciklopedijose. Čia išsiai pateikiame laišką, rašytą Vilniuje spalio 20 dieną.

„Prof. Paulius Galaunė buvo pašarvotas Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejaus vienoje salių. Palaidojimo 20 d. po pietų Petrašiūnų kapinėse greta pirmosios žmonos. Spėjo pamatyti apie jį parašytą Zitos Žemaitytės knygą. Spalio 18 d. gavau 15 dieną p. Kazimieros (=Galaunienės) rašytą laišką. Jame rašė, gavusi reikiama kiekį tos knygos. Kai profesorius sveikatos būklė pagerės, tada atsiųs su jo ir autorės parašais. Dabar teks laukti su vienu parašu. Knyga priklausys prie bestelerių“.

„Laidotuvės vyko pagal naujausius papročius. Puvalandį prieš išlydint iš muziejaus salės, atvyko 3 kunigai ir vienas eilinis su kryžium. Buvo pagiedota, pasimelsta. Į kapines lydėjo daugybė žmonių. Padėjus karstą prie kapo, į mikrofoną per specialiai tam reikalui atvažiavusią mašiną su garsiakalbiais viršuje kalbėjo vedęs laidojimo ceremoniją Kultūros ministerijos atstovas, Dailininkų sąjungos

Paulius Galaunė (1890-1988)

Nuotrauka Algimanto Kunčiaus

sekretorius, Kauno dailės muziejaus direktorius, Mokslų Akademijos etnografijos skyriaus atstovas, Dailininkų sąjungos Kauno skyriaus atstovas, vienas kunigų. Pastarojo kalba buvo intelektualinio lygio. Tada prie kapo pasakė trumpą pamokslą laidojės kunigas; paminėjo, kad tokiomis laidotuvėmis vykdoma

velionio pastaroji valia. Pagiedota, pasimelsta, kaip tai Lietuvoje priimta. Užpilant duobe, giedota Marija, Marija; Oi žiba žiburėlis, kaip aukso liktorėlis; Lietuva brangi; Lietuvos himnas (Kudirkos Tautiška giesmė). Daugelis gėlių sudėta ant kapo, vainikų — greta kapo. Po to buvo pakviesta Architektų sąjungos kavine

pasidalyti prisiminimais apie velionį“.

Toliau pateikiame Mokslų Akademijos etnografijos skyriaus vyresniojo mokslinio bendradarbio etnografo Vacio Milius kalbos kapinėse tekstą:

„Ši mūsų tautos atgimimo meta, pavasarį rudenyje, su pagalba ir padėka atėjome nulenkė galvas beveik šimtmetinės mūsų tautos kultūros, dailės, mokslo istorijos daliai. Tas paklusnias ir nepaklusnias galvas gali lenkti daugybė jo buvusių Kauno ir Vilniaus universitetų studentų, Lietuvos muziejininkų, dailininkų, dailės istorijos tyrinėtojų, karo audrų išblaškytų po daugelį Europos ir Amerikos šalių, tačiau daugiausia triūsusių ir tebetriūsiančių gimtosios padangės mokslo ir mokymo įstaigose, muziejuose“.

„Jei kas pasiklaustų, koks vardas mūsų muziejininkystės patriarcho, išgirštų atsakymą — Paulius Galaunė. Jei kas norėtų sužinoti, kas didžiausias šio šimtmečio lietuvių tautodailės tyrinėtojas, sulauktų žodžių — Paulius Galaunė. Praėjo beveik 6 dešimtmečiai nuo parašytos „Lietuvių liaudies meno“ knygos. Ir iki šiol ji niekieno nepralenkta ir dar greit bus pralenkta.“

„Kaip apie Profesorį rašė jo bendraamžiai? Žemaičių muzikas poetas Mykolas Vaitkus apie šį Lietuvos bajorą savo „Atsiminimų“ V-ajame tome, išleis-tame 1968 m., komentuojuamas 1920 metų Lietuvių meno kūrėju

draugijos valdybos nuotrauka, rašė: „Antras paeilui — Paulius Galaunė kuklučiai sėdi šalia galingojo Maironio, mažne vien pusė šiojo stoto, linktelėjęs priekin, rankas mandagiai sunėręs ant suglaustų kelių [...]. Tas smulkus, lankstus, judrus [...], išėjęs Petrograde bei Maskvoj meno mokslus, 1920 metais dar tik 30 metų sukakęs, tuoj veikliai įsijungė į Meno kūrėjų eiles bei valdybą ir per visą Nepriklausomos Lietuvos gyvenimą uoliai bei sėkmingai darbavosi lietuviškojo meno kultūros srityje kaip grafikas, meno istorikas, muziejų tvarkytojas; mokė gimnazijose, dėstė Vytauto Didžiojo universitete, ten gėrėsi meno padirbės, rengė monografijas, apščiui rašė įvairiuose laikraščiuose, lietuviškuose ir nelietuviškuose [...]. Kas anais 1920 metais būtų įspėjęs, kad tas neva švelnus jaunuolis taip pasižymės Lietuvos kultūros ugdyme ir taip gražiai įsirašys jos istorijoje?“

„Ačiū Tau, Mokytojau, už didį triūsą, už gražų darbą pavyzdį, tiesos sakymą pokalbiuose, šventinius sveikinimus, atsakymus ir užklausimus. Išėkies greta iškilųjų mūsų visuomenės, mokslo, kultūros vyrų — Petro Klimo, Vytauto Steponaičio, Igno Jonyno ir daugelio kitų, darbais, žodžiais ir raštais prisidėjusių prie to, kad mes būtume tais, kuriais šiandien esame“.

Taip kalbėjo profesorius Galaunės buvęs studentas, jau gražiai pasižymėjęs savo mokslo darbais, etnografas Vacys Milius, laidojant Kaune Paulių Galaunę spalio 20 dieną.

Nobelio literatūros premija egiptiečiui Naguib Mahfouz

Naguib Mahfouz

Šiometinė Nobelio literatūros premija paskirta Kaire gyvenančiam romanistui Naguib Mahfouz, kol kas pirmam arabui. Vienų tvirtinimu, jis esąs parašęs porą tuzinų romanų, kitų — apie 40. Tokie netikslumai supranta mi, nes Vakaruose jis beveik nepažįstamas. Štai britų Heinmano leidykla yra šį tą jo išleidusi, bet tai buvo 1975 metais.

Gimė jis 1912 m. Kaire, taigi jau senas žmogus. Kairo universitete baigęs filosofijos studijas, trejetą metų dar padirbėjęs, ten paskui valdininkavo, kol 1971 m. turėjo pasitraukti į pensiją. Nors jau 1939 m. išleido pirmąjį romaną, bet iš savo raštų nebūtų galėjęs pragyventi. Dabar premija atnešė jam garbę ir padarė turuoliu. Jo ir kūrinių, aišku, bus pradėti leisti įvairiomis kalbomis.

Savo kūryboje jis daugiausia yra vaizdavęs Egipto visuomenės keitimą iš tradicinės į modernią ir būdingus tokio keitimosi prieštaravimus, kurie iškyla tarp vyrų ir moterų, tarp religiška ir pasaulietiška nusiteikusių žmonių, tarp turtingų ir beturčių. Jo raštų būdinga žymė taip pat socialinio teisingumo jūtumas. Kelė jis aiškintėn korupciją ir smerkė Egipto visuomenėje vykstančią priepaūdą, dėl to dažnai jo kūrinių turėdavo praeiti cenzūros žirkles, o vienas romanas buvo uždraustas platinai Egipte.

Nors Mahfouzo kūrinių temos daugiausia klasikinės, bet jis praskynė kelią ir tokioms, kurios ligi tol arabų kraštų rašytojų būdavo neliečiamos. Jis emė plačiai rašyti apie prostituciją, narkotikus, darbininkų susmukimą, seksualinius dalykus ir net apie homoseksualus.

Jo šedevru laikoma 1957 m. baigta trilogija, kurioje vaizduojamas Kairo senamiestis, kai viskas pradėjo keistis, modernėti. Mahfouzas pasistengė tuose savo romanuose palikti litolinio gyvenimo detalių vaizdą. Žinoma, politinius ir socialinius pasikeitimus jis palankiai pavaizduoja — monarchijos žlugimą, nekenciamų britų išsikraustymą iš Egipto, Nasserio iškilimą ir 1952 m. revoliuciją. Tiek Nasserio, tiek Sadato režimas susilaukė jo kritikos.

Š Egipto Mahfouzas niekada nebuvo iškėles kojos ir gyvena, sako, beveik asketiškai, nors nevensgia dalyvauti smagiose literatūrinėse diskusijose su jaunais Kairo intelektualais, kurie mėgsta susirinkti miesto centre į Riš kavine. Sakosi, kad padaręs viską, ko siekė, ir visada jautėsis laimingas, nors kažkuria proga rašyti apie prostituciją, narkotikus, darbininkų susmukimą, seksualinius dalykus ir net apie homoseksualus.

B. Kazimieraitis

Nuomonės ir pastabos

Dėl lietuvių diasporos

Su įdomumu seku atsiliepimus apie mano disertaciją „Lithuanian Diaspora: Koenigsberg to Chicago“, pasirašytą Antano J. Van Reenan vardu. Žr. kun. Vinco Valkavičiaus straipsnį „Lietuvių imigracijos istorijos daktaratai JAV universitetuose“ (Draugas, 1987.10.24), dr. Romualdo Kriaučiūno recenziją (Draugas, 1987.12.12), „Dainavos istorijos paraštėje“ — komentarus apie stovyklavietės įsikūrimą (1987.12.24), kun. Vinco Valkavičiaus recenziją „Žvilgsnis į lietuvių diasporą iš kitos perspektyvos“ ir ją lydinčius Romualdo Kriaučiūno komentarus — „Sutinkame, kad ateitininkai nekalti“ (Draugas, 1988.6.18). Dar vėliau pasirodžiusioje pastaboje Draugo kultūriname priede dr. Jonas A. Meškauskas išsireiškia šitaip: „Autoriaus tema be galo svarbi lietuvių išlaikymo klausimui“ (Draugas, 1988.7.30). Savo disertacijoje aš ir sprendžiu šią klausimą.

Dar ne laikas atskleisti savo paties samprotavimą apie šiuos atsiliepimus, bet, jaučiu, kad Draugo kultūrinio priedo skaitytojais būtų suinteresuoti žinoti, kas įkvėpė ar pastūmėjo rašyti šita tema ir kur glūdi mano darbo šaknys.

Susidomėjimas ateitininkais ir Šalkauskiu — ateitininkų ideologijos kūrėju gimė iš tų dviejų savačių Dainavos stovykloje, Manchester, Michigan, dar man esant gimnazijos (high school) mokiniu 1959 metų vasarą. Kai į stovyklą atvykau, aš nieko apie ateitininkų ideologiją nežinojau, ir kai aš iš stovyklos išvykau, vis tiek aš nieko nežinojau. Aš tik jaučiau, kad Dainavos stovykloje yra speciali dvasia, kažkas magiška, nors tai ir nebuvo pakankamai aiškiai išreikšta. Nors ir nebuvo ateitininkas, bet maniau, kad tie, kurie yra nariai, žino ir supranta ateitininkų ideologiją. Išpūdis buvo toks didelis, kad išvytė pakankamai didelių variklį — jėgą, kuri veikė net ligi 1983 metų, kai jau turėjau

reorganizaciją po Antrojo pasaulinio karo.

Antrosios išsivijusių bangos lietuvių nebuvo imigrantai, nes išvyko ne savo noru — „emigrės“ (involuntary exiles). Mykolas Krupavičius teisingai klasifikuoja šiuos „ne savo noru“ išvykusius išsivijusių savo 1957-tų metų knygoje *Lietuviškoji išsivijija*. Žodis „emigrė“ tinka tik tai kartai, kuri išvyko iš savo krašto į kitą kraštą. Jų gi atžalos, jau gimusieji už tėvynės ribų, nėra „emigrės“, bet vietiniai, vokišku terminu „eingeboren, einheimisch“. Čia, diasporoje, ir sprendžiamas klausimas, kaip išlaikyti lietuviškumą, savo kalbą, kultūrą ir t.t. jau už tėvynės ribų. Diaspora vaizduoja bendruomenę jau su istorine misija.

Disertacija analizuoja ir sintezuoja ateitininkų ideologiją, analizuoja jos giminingumą su Lietuvių charta ir tuo pačiu su Pasaulio Lietuvių Bendruomenės statutais. Kadangi po Antrojo pasaulinio karo išsivijai turėjo savo ideologiją, užtat jie turėjo savą potencialą ir galėjo išugdyti ir išlaikyti lietuvišką samonę, nors ir visame pasaulyje išmėty-

tose bendruomenėse.

Išvadoje žodis „diaspora“ disertacijos pavadinime išreiškia, kad lietuviškumas turi savo ideologiją, kaip ją išvystė kultūros filosofas Stasys Šalkauskis, pabrėžiant, kad tai yra pagrindinis ryšys tarp po visą pasaulį išskirstytų bendruomenių. Kadangi šita ideologija, kaip ją išvysto Šalkauskis, jungia arba turi potencialą sujungti visus išsivijusių su jų atžalomis, t.y. gimusiais jau kituose kraštuose, ji sukūrė sąlygas lietuvių diasporai su pagrindiniu tikslu nuolatiniam — perpetuoliniam — lietuviškumui.

Antroji temos definicijos dalis — „Koenigsberg to Chicago“ — stovi greta tų dviejų lietuviškumo centrų — 18-to amžiaus Broniaus Vaskelio lietuviškumo studijų programos Illinois universitete ir 20-to amžiaus Karaliaučiaus universitete ir Chicago yra susiję: abu yra už Lietuvos ribų ir abiems yra patikėta istorinė misija. Pirmoji istorinė misija yra užbaigta, tuo tarpu antroji — Chicagoje — dar vyksta, yra procese. Disertacija riša šiuos abu centrus ir tuo pačiu

teikia lietuvių ateities vaizdą.

Terminas „Lithuanianism“ yra naudojamas anglų kalboje kaip ir Catholicism, communism, etc. ir tai reiškia ideologiją, kad galima būtų matyti istoriniu žvilgsniu vystymąsi tų tradicijų, kurios yra aiškiai skirtingos nuo kitų. Kaip tokia, ji turi galią-potencialą kelti klausimą, ar biologinė, kultūrinė bei lingvistinė asimiliacija yra genocido forma, jei ji nusistato prieš diasporos testinumą. Šiame taikingame susidūrimo reikia nuspręsti, ar naujoji dirva (host society) skaitosi su imigrantų grupėmis be ideologijos, ar su išsivijusių (emigrės) sukurta diaspora, kuri turi istoriškai pagrįstą kultūrinę ideologiją. Šitas darbas, kaip tyrinėjimas diasporos atžvilgiu, su ideologija, jau prašosi platesnio akiračio, didesnių vaizdinių formų. Disertacija yra išėjusi iš „ghetto“ monografijų, liečiančių etnines grupes, į intelektualinę istoriją, su palyginimu su Amerikos, Europos ir Rusijos intelektualine istorija. Šis darbas tiria pirmųjų tautiškumo principų suvokimą ir kaip toks įtraukia Kantą ir Hegelį į dabartį, t.y. pasaulinį žvilgsnį į klasišką susidūrimą tarp politinio nacionalizmo ir lingvistinio nacionalizmo. Kitaip tariant, disertacija yra darbas apie ideologiją. Kai jau istorinė etninė metodologija koncentruojasi idėjose (kaip nagrinėjimas pirmųjų nacionalizmo principų bei pradų), išeinama iš socialinės istorijos ribų (social science), nes subjektas išvedamas iš natūralizmo rėmų į idealizmą. Taip įvykus, natūralizmo paradigma, „idėjos“ nukrypsta į darbą apie etninę grupę, į pasaulio intelektualinę istoriją. Taigi pasidaro dalis to vaizdo-paveiklio, kuris sudaro pagrindus lietuvių filosofams tapti pasaulinės intelektualinės istorijos dalimi, įsiterpia į kitų mastytojų darbo procesą, kuris neturi epochos ir erdvės ribų.

Disertacija žengia vieną žingsnį toliau intelektualinės istorijos srityje: ji turi potencialą išjudinti abu — ir populiarų, ir studijinių-mokslinį dėmesį už Lietuvos ribų. Su Chicago universiteto disertacinės komisijos teigiamu šios disertacijos „Lithuanian Diaspora: Koenigsberg to Chicago“

1959 metų vasarą moksleivių ateitininkų stovykloje. Dainavoje, Manchester, Michigan: (iš kairės) Petras Stungys, Antanas Adomėnas, dabartinis istorijos daktaras, „Lithuanian Diaspora: Koenigsberg to Chicago“ autorius, ir dar vienas draugas.

go“ įvertinimu lietuvių filosofai sugretinami su Vakarų intelektualine galvosena. Supažindinama šituos lietuvių mastytojus, kaip, pvz., Stasys Šalkauskis, su žymiais Europos, Rusijos ir Amerikos filosofais už epochos ir erdvės ribų, disertacija išryškino bei išaukštino lituanizmo figūras intelektualinėje istorijoje, duoda vietos lietuvių mastytojams pasaulinėje filosofijoje. Diserta-

cija taip pat viliasi padaryti lietuvių diasporą budria, nes ši diaspora turi savo ideologiją, kuri yra pajėgi nugalėti fizinę bei kultūrinę asimiliaciją. Taigi „Lithuanian Diaspora: Koenigsberg to Chicago“ turinys turėtų būti įdomus visiems, kurie puoselėjo tą interesą praeyti, puoselėja dabar ir puoselės ateity lietuvių diasporos atveju.

Antanas Adomėnas

Linda Veleckytė ir Saulius Cibas gros „Margučio“ koncerte

Linda Veleckytė ir dr. Saulius Cibas, sėkmingai atlikę K.V. Banaičio sonatą smuikui ir fortapijonui Bostone surengtame Naujosios Anglijos Baltų draugijos 30 metų sukakties koncerte, dabar ruošiasi Margučio rengiamam koncertui, kuris bus lapkričio 20 dieną, sekmadienį, 3 val. p.p. Jaunimo centre, Chicagoje.

Smuikininkė Linda Veleckytė, šiuo metu gyvenanti Orland Park, Chicago priemiestyje, pradėjo smuikuoti vaikystėje. Šiomet įsigijo magistro laipsnį Bostono universitete.

Dr. Saulius Cibas, studijavęs

pianiną New England muzikos konservatorijoje ir plačiai koncertavęs, pagrindine profesija pasirinko mediciną. Baigęs patologiją Harvardo universiteto medicinos mokykloje, priklauso tos mokyklos mokomajam personalui. Taipgi vadovauja Brigham and Women's ligoninės citologijos skyriui.

Linda Veleckytė ir dr. Saulius Cibas Chicagoje rengiamame koncerte atliks K.V. Banaičio retai girdimą sonatą smuikui ir fortapijonui. Jie taip pat gros Beethoveno, Schumanno, Kreislerio ir kitų kompozitorių kūrinius.

Lietuvos gobelenų meną š.m. spalio 14 dieną Čiurlionio galerijoje, Chicagos Jaunimo centre, aiškina svečias iš Lietuvos Vytautas Jurevičius (kairėje), šalia jo dr. Vitalija Vasaitienė, toliau Danutė Kunčas-Zemaitaitienė, prie

skaidrių aparato — Stasys Žilevičius, pačiame prieky — Nijolė Jankutė-Užabalienė.

Nuotrauka Jono Tamulaičio

Lietuvių vaikų literatūra

K. BARĖNAS

Ar tokia iš viso yra? Kai svetur to literatūros vaikams tik trupiniai tepasirodo, o ir tie patys maža kur tepareklamuojami, tai nejuočioma taip ir pagalvoti imanoma, ar gali būti platesnė kalba ta tema.

O štai Lietuvoje 1986 m. „Vaga“ išleido stambią, didelio formato, 310 puslapių Vinco Aurylo knygą *Lietuvių vaikų literatūra*. Knyga prabangiai išleista, ir tai liudija daugiausia spalvotos iliustracijos, kurių didžiąją dalį sudaro vaikams skirtų leidinių viršeliai. Knygos viršelių įklijose net 64 vaikams rašiusių autorių fotografijos, pradedant Simonu Daukantu ir Motiejum Valančium ir baigiant V. Skripka ir B. Vilimaite. Knygoje aptariama ir Lietuvoje iki antrosios sovietinės okupacijos išleista kūryba vaikams rašiusių autorių, kurie karo metu atsidūrė svetur, bet jų nė vieno fotografijai neužteko vietos. Tekstuose nepanaudotos ir jų kūrinių iliustracijos. Nors knyga išleista jau glosnost laikais, bet, matyt, nebespėta ar nenorėta sušvelninti požiūrio į tuos pasitraukusius buržuazinius nacionalistus, klerikalus, krikščioniškai, katalikiškai ar buržuaziškai orientuotus rašytojus. O gal dar nebuvo iki Lietuvos atėjęs persitvarkymų vėjas iš Maskvos.

Knyga įspūdinga, nes autorius yra surinkęs daug medžiagos apie lietuvių vaikų literatūrą, apžvelgęs tam tikras jos linkmes ir poslinkius ir detalai kritiškai pristatęs autorius ir atsikirus leidinius. Žodžiu, iš peties užsimota ir atsiėjęs padaryta, palyginimams platakai užriebiant ir kitų kraštų vaikų literatūros padėtį ar tarpais ir neužmirštant šį tą ir ideologiškai pasūdyti.

O kurgi mūsų vaikų literatūros pati pradžių pradžia? Ten, kur ir lietuviškų knygų iš viso: Martyno Mažvydo „Katekizmas“. Paskui ejo Mikalojaus Daukšos darbai, vėlesni įvairių autorių katekizmai, elementoriai, giesmynai. Ir vėlesni autoriai vis stengėsi neužmiršti vaikų, ir šitaip prigiyvenami Motiejus Valančius ir Simono Daukanto laikai. Jei ankstyvesnieji autoriai tik stengėsi neužmiršti vaikų, tai tie didieji atidavė jiems jau po nemažą duoklę, pirmasis originaliais raštais, o antrasis vertimais ir surinktomis liaudies pasakomis.

Turbūt labai retas kas yra gilinėsis į ankstyvesnių antraeilių rašytojų (V. Juzumavičiaus, K. Antanavičiaus, T. Juzumavičiaus ir kitų panašių) kūrinius, o juose, kaip studijos autorius parodo, irgi būta vaikams skirtų skaitinių, bet mūsų laikams jau svetimos pedagogikos ir svetimumo požiūrio į žmonių santykius. Žinoma, ne visi, o gal ir nė vienas jų negali pajęgti stiliaus vaizdingumu susilyginti su Motiejum Valančium, kurio ir šventieji kalba ir laikosi kaip tikri drasūs ir nepalaužiami žemaičiai.

Šios lietuvių vaikų literatūros istorijos autorius tvirtina, kad Antanas Strazdas bus turėjęs didelės reikšmės vaikų poezijai formuotis, o Kajetonas Aleknavičius (1804-1874) esąs originaliosios vaikų poezijos pradininkas.

Vaikams kuriančių vis daugėja, ir 19 a. pabaigoje ir 20 a. pradžioje toje srityje dirbusių asmenų vien pavardžių susidarytų geroka litanija. Vaikams tada jau rašė J. Biliūnas, Lazdynų Pelėda, K. Jasiukaitis, Žemaitė, Šatrijos Ragana, L. Didžiulienė-Žmona, J. Janonis, J. Dovydaitis-Šiaulėniškis Senelis, G. Petkevičaitė-Bitė, P. Mašiotas. Istorijos autorius, žinoma, neužmiršta suregistruoti, kas kurios autorius ir jų darbus teigiamai vertino ir kas, pavyzdžiui, puolė materialistine idėja paremtus kūrinius

Pažaidus, bus galima ir paskaityti... (dr. Petras V. Kisielius prieš kiek metų). Nuotrauka Vytauto Maželio

vaikams, o kas religine. Vadinas, ne tik supažindinama, kas vaikams būdavo pateikiama, bet išskiriama ir sroviniai pasisakymai.

Palaipsniui daugėja lietuviškos spaudos, kartu daugėja ir vaikams skirtų skaitinių, originalių ir verstinių. Pasirodo, atskirų autorių kūrinių rinkiniai, o 1914 m. išleidžiama L. Giros sudaryta jau stambesnė poezijos rinktinė *Cit, paklausyk!*, kurioje atspausa Maironio, P. Vaičiūčio, L. Giros, A. Jakšto, Margalio, M. Vaitkaus, M. Grigonio ir kitų autorių po visą pluoštą eilių. Pradedama rodytis ir vaikų teatrui skirti kūriniai. Šalia šiandien jau daugiausia užmirštų tą sritį puoselėjusių autorių, pjeses rašė ir Šatrijos Ragana, Landsbergis-Žemkalnis, V. Putvinskis, J. Geniušas, S. Čiurlionienė, Butkų Juzė. Darbavosi ir prozininkai, kaip Žemaitė, Lazdynų Pelėda, Vaižgantas, J. Biliūnas, Šatrijos Ragana, K. Jasiukaitis.

Nepriklausomybės laikais, su prantama, padaugėja ne tik literatūros vaikams, bet ir jiems skirtos periodikos, kurios šiek tiek buvo ir anksčiau (pvz., prie *Saltinio* ejęs *Saltinėlis*, o dabar rodėsi vienas po kito *Angelas sargas*, *Žvaigždutė* ir atgaivintas *Saltinėlis*, dar *Skautų aidas*, *Vyturyš*, *Saulutė*, *Žiburėlis*, *Vaiškų žodis*, *Mokslievių varpai*). Dalis vaikams rašiusių (Pr. Mašiotas, M. Grigonis, M. Šaltčius) tą kūrybinį darbą buvo pradėję dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir po jo nepadėjo plunksnos. Bet tada daug naujų autorių – poetų, prozininkų, dramaturgų – atidavė kai kurie ir nemažą duoklę vaikų literatūrai, tarp jų K. Binkis, B. Sruoga, B. Brazdžionis – Vytė Nemunėlis, L. Dovydėnas, V. Tamulaitis, S. Nėris, P. Cvirka, L. Žitkevičius, J. Mackevičius-Nord, B. Buivydaitė, S. Zobarskas, K. Jakubėnas, A. Vaičiulaitis, V. Bičiūnas, P. Babickas, Ig. Šeinius ir kt.

Remdamasis I. Kisino sudarytu lietuviškų knygų katalogu, Vincas Auryla pateikia ir įdomios, įspūdingos statistikos. Pasirodo, tarp 1917 ir 1938 m. vidurio Lietuvoje buvo išleista apie 400 knygų vaikams. Originalių buvo 170, tarp jų 43 poezijos ir 33 dramaturgijos, o visa kita – grožinė beletristika ir mokslo populiarinimo literatūra.

Daugiau kaip pusė knygų skirta vadinamųjų tarybinių laikų vaikų literatūrai. Tuose skyriuose ji pradeda apžvelgti nuo

1940 metų. Per tą beveik pusšimtį metų ir vaikams buvo daug prirašyta. Neseniai kažkur buvo minėta, kad Lietuvoje dabar yra apie 200 rašytojų. Vaikams rašo daugelis jų. Vienas kitas rašo vien tik vaikams. Net turbūt galėtų būti keliamas klausimas, kas iš meistrėškai valdančių meninį žodį ten nerašo tiems mažyliams. Rašo visi. Rašo meistrai, rašo ir atsitiktiniai autoriai. Vienas kitas stengiasi supažindinti vaikus su politiniais, partiniais veikėjais. Štai L. Inis parašė jiems apybraižas apie Leniną ir pirmąjį Čekos komisarą F. Dzeržinskį. Žinoma, karo ir pokario laikai jau gerokai nutolę, tai nebėra ir tokios vaikams skirtos sovietinio humanizmo retorikos, kaip lakštingalos S. Nėries rašyta karo metu:

*Būkit, kraugeriai, prakeikti
Už išplėštą laisvę!
Būkit amžinai prakeikti
Visame pasaulyje!*

Daugiausia vis, kaip sakoma, savitu balsu bylojama vaikams, kas jiems ir reikia byloti.

Knyga vertinga medžiagos gausumu: viskas suregistruota ir aptarta. Tuose aptarimuose, žino-

Detalė Istorijos muziejaus kieme Kaune, 1987. Nuotrauka Kazio Daugėlos

ma, yra ir kabliukų – politinių paspalvinimų. Tegu ir įžangoje toks teigimas: „...lietuvių tarybinė vaikų literatūra – naujas reiškinys nacionalinėje kultūroje. Jos idėjinis pamatas – marksistinė-lenininė gyvenimo koncepcija, pagrįsta V. Lenino suformuluotomis komunistinio auklėjimo idėjomis, visų pirma socialistiniu humanizmu, kurio esmė – ne abstrakčios gėrio ar blogio tiesos, o realus rūpinimasis vaikais, sudarant kuo geriausias sąlygas jų fiziniams, intelektualiniams ir dvasiniams brendimui“.

Mums, svetur gyvenantiems, sakyčiau, ypač įdomu, su kokiais kabliukais pristatomi vaikams rašiusieji autoriai, kurie pasitraukė iš Lietuvos. Jų darbai minimi tik tie, kurie buvo išleisti Lietuvoje iki antrosios sovietinės okupacijos ir apskritai daugiausia teigiamai, kartais su vienu kitu pasaulėžiūrinio grįbtelejimu. Bet prie visų jų pavardžių vis prisegti atitinkami epitetai, kurie, žinoma, jokia didesnė naujiena, nes, po truputį įvairuodami, eina iš leidinio į leidinį. Štai Vytautas Tamulaitis. Jo kūriniai įvertinti teigiamai. O jis vis dėlto – „klerikalinės pakraipos rašytojas“. „Savitu folkloro panaudojimu, perimant liaudies pasakų nuotaiką, išsiskyrė buržuazinio rašytojo Liudo Dovydėno (g. 1906) kūryba“, pradedą Vincas Auryla ir po to sumini, ką jis parašė vaikams, ir aptaria tuos kūrinius. Aptarime nė su didinamuoju stiklu žiūrėdamas nematai, kad čia kur nors maišytusi buržuazija. Vaikų poezijoje kraštutinio modernizmo siekęs „buržuazinis rašytojas Petras Babickas“. Vytė Nemunėlis Bernardas Brazdžionis, kaip „katalikiškos orientacijos, bendradarbiavo klerikaline spaudoje“.

Vaikų poezijoje komikas eilėraštinis įsitvirtino „buržuazinės orientacijos pedagogo ir poeto Leonardo Žitkevičiaus“ štai tuose ir anuose rinkiniuose. Atrodo, jis nebuvo dar tikrai buržuazinis, kaip kai kurie jo kolegos rašytojai, o tik tokios orientacijos, kaip Vytė Nemunėlis dar ne visiškai katalikas. Stepas Zobarskas pristatomas kaip „krikščioniškosios orientacijos rašytojas ir vaikų spaudos darbuotojas“, kuris savo asakymus spausdinęs ne vaikų periodikoje, bet „nacionalistinės ir klerikalinės krypties žurnale „Naujoji Romuva“ ir kt.“. Baigęs su nacionalizmu ir klerikalizmu rėmusiu Stepu Zobarsku, studijos autorius stabtelė dar ties vienu: „Kiek kitokio pobūdžio buvo klerikalinės krypties rašytojo Antano Vaičiulaičio (g. 1906) kūryba“. Antanas Giedrius – „buržuazi-

nės-liberalinės krypties rašytojas“.

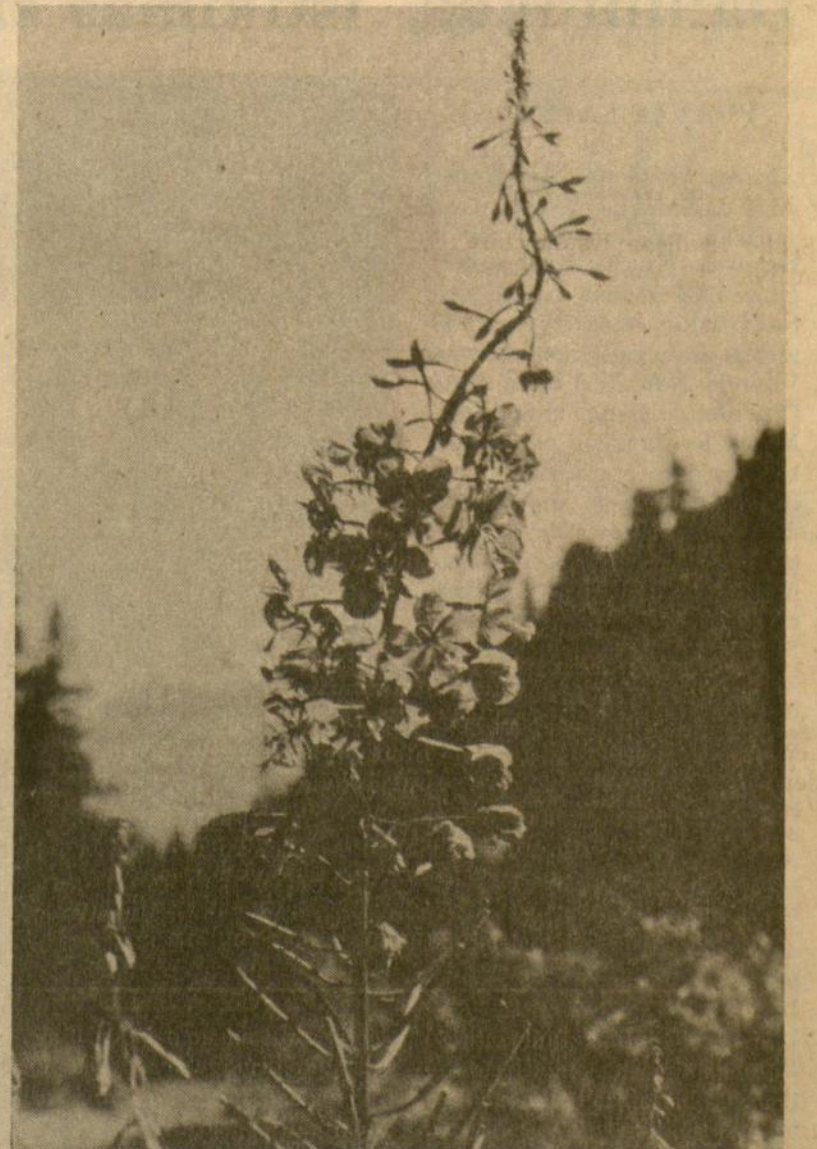
Tie panašių epitetų priseginėjimai rašytojams komiškai atrodo studijoje, kurioje iš panagių nagrinėjama vaikams skirtoji literatūra. Reikėtų juk tai laikyti moksliniu darbu. Komiškumo išpūdis dar padidėja, kai matai, kad jau miręs Ig. Šeinius vadinamas tik impresionistu, o K. Binkis, B. Buivydaitė, Pr. Mašiotas, K. Jakubėnas, B. Sruoga, M. Grigonis ir kiti prie savo pavardžių neturi tų epitetų, atsiprašant už palyginimą, lyg nacių laikais žydams segiojamų geltonų žvaigždžių. Jeigu visiems, tai visiems, tada visiškai logiška būtų. Motiejus Valančius juk galėtų būti koku nors klerikalu ar katalikiškos orientacijos rašytoju vadinamas, o Simonas Daukantas gal nacionalistu ar liberaliniu nacionalistu dėl įvairumo. Kai kurie kritikai ir literatūros istorikai kaip, pavyzdžiui, Albertas Zalatorius, Vytautas Kubilius ar Algimantas Bučys nepraktikuoja tokių epitetų, ir neteko skaityti ar girdėti, kad dėl to jie būtų buvę nubausti ar nors barami.

Kad tarp tų „orientacijų“ ir „krypčių“ nebūta didelio skirtumo, liudytų vaikams skirtų laikraščių surūšiavimas ir nurodymas, kas juose bendradarbiavo. Laikraščius, kaip studijos autorius rašo, viena leido klerikalai, kita jėzuitai, trečia marijonai, ketvirta tautininkai. Dar buvę apolitiški, kurių viena buvo persamas „buržuazinis tautiškas“, o kitame – „katalikiškos idėjos“. Trejetas buvę lyg užuovėja slėptis nuo oficialių sluoksnių spaudimo. Tačiau ar bendradarbiai laikėsi pagal savo etiketę įsitikinę ir atitinkamo laikraščio skverną? Ne. Vincas Auryla sako, kad tie patys rašytojai kartais spausdino savo kūrybą įvairiuose laikraščiuose. Vaikų spauda brandinusi daug naujų rašytojų. Jos puslapiuos pirmuosius savo kūrinius išspausdinę S. Nėris, P. Cvirka, K. Jakubėnas, E. Miezėlaitis, V. Miliūnas, V. Mozūriūnas, V. Grybas, E. Matuzevičius, V. Reimeris, K. Kubilinskas, A. Matutis ir kiti. Ne vienu jų šiandien juk didžiuojamasi, kaip tarybiniais klasikais ar nusipelnusiais rašytojais, o jie, matyt, anuomet nepaisė, ar čia klerikalinis tas laikraštėlis, ar buržuaziškai tautiškas. Rašė ir spausdino.

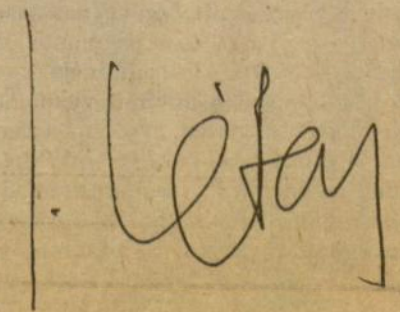
Chicagos teatruose Wagnerio opera „Tannhaeuser“

Richard Wagner (1813-1883) savo genialia kūryba nusipelnė, kad jau antras šimtmetis, kaip jo operos sutraukia minias žmonių pasaulio scenose. Chicagos Lyric opera šį sezoną stato jo 1843-1845 metais sukurta spalvingą operą „Tannhaeuser“. Kompozitorius Wagneris universalus savo kūryboje. Jis svarstė filosofinius, religinius, socialinius klausimus, tai ir šioje operoje atsispindi tos idėjos.

Pirmame veiksmė Tannhaeuseris patenka į Veneros gundymus, viliones, glamonėjimus. Tas veiksmas nepasizymi kuklumu. Gal režisierius Peter Sellars bus ir per toli nuėjęs. Tačiau kituose dviejuose veiksmuose ypač išryškintas nuopolio sunkumas, atgailos reikalas, atleidimo ieškojimas. Skamba piligrimų giesmės, išryškėja mylinčios Elizabetos gilūs sentimentai, pagaliau jos didžioji auka Dangui – skyrimas savo gyvasties, kad tik Tannhaeuseris atsiverstų. Nepasiekęs atleidimo Romoje, Tannhaeuseris suklumpa, atgailodamas ir mirdamas prie jį mylėjusios Elizabetos lavono. Taigi ryškiai pavaizduotas žmogaus klystkeliai ir atgailos kelias. Operoje daug religinių bruožų. Ši opera Lietuvoje buvo pastatyta jau 1930 metais.

Stasio Žilevičiaus nuotrauka iš Lietuvių fotografų išieivijoje 1987 metų parodos.

PIEVULĖLĖ

*Grozisi saule visa visata –
Lingo-lito-lingo-lito; su viena
Mažyte gėlyte,
Pievulėle,
Kalbu:
„Šaš, klausyk, šikart, manęs-manęs,
Kartą šį,
Paklausyk –
Apsiaustą nuostabų aš dovanotau tau, tada,
Mylima mana,
Ir perlų gausa,
Aksome, auksu išpuoštam rūbe,
Visų matoma,
Mano meile-mylima, mylima mana, tada:
Spindulingajai saulei gražinsi meile tava
Pienių pievu, alpių dirvonų sulčiūčiulpe,
Vasarą gertą jos svaigulio midų-saldų, saldų –
Mažyte gėlužele, mano meile! – Šios vasaros:
Meile mana!...*

09.21.88 Farmington, CT

KIEK

*Kiek triukšmo, kiek skardaus,
Kiek džiugesio svaigaus,
Kiek susirinkusių, šaunių
Panielių, ponių, kiek linksmų veidu,
Kokia gausa,
Kokia – reta, reta proga! –
Čia, vienan, susirinkusiu
Dėkingų šventės kaltininkui artimū,
Man daug, man kiek: ar man net –
Visai nepažįstamų žmonių? –
Aš Ju, čia, taip gavinančiu
Susitvelkimu
Degtu – ir uždegtu! – bendru džiaugsmu:*

Degul..

09.18.88 Hartford, CT

Žiūrovą visų pirma sužavi ypatingai skambi Wagnerio muzika, kuri jau taip galinga patieje pirmojoje uvertiūroje. Giliai išpūdingos chorų giesmės, dainos. Iš įvairių šalių sutelkti solistai stebina savo tyrais, švariais balsais, taigi nenuostabu, kad uždangai nusileidus pakyla ilgi, trenksmingi, entuziastingi plojimai bei pasitenkinimo šauksmai. Opera perteikiama originalia vokiečių kalba, bet virš scenos

ekrane plaukia angliško vertimo eilutės. Daug dėmesio susilaukia ir dirigentas Ferdinand Leitner, berlynielis, buvęs kviestas diriguoti Stuttgart, Londono, Vienos, Milano, Tokijo – visų kontinentų – teatruose. Tannhaeuserio vaidmenį – Richard Cassily, Metropolitan operos solistas, Elisabeth vaidmenį – Nadine Secunde, dainavusi Vienos, Paryžiaus ir kitose pasaulio operose.

Juoz. Pr.

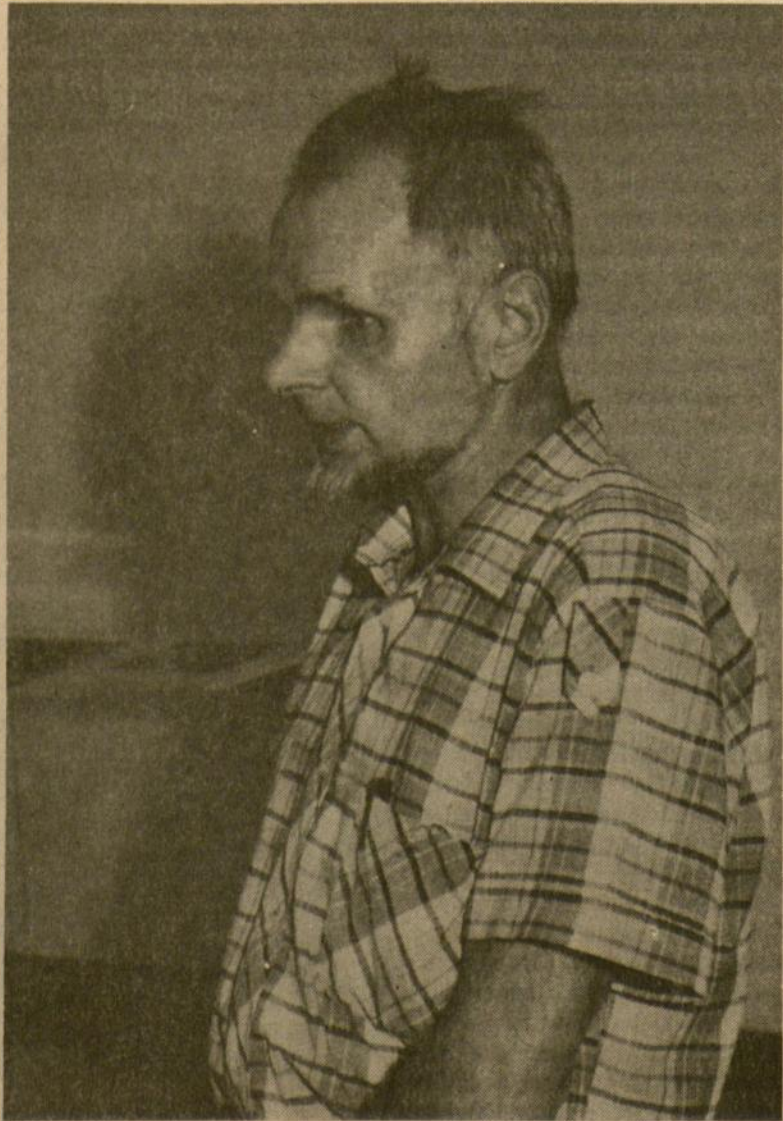
Dailininkas, ištikimas savo meninei teisybei

PRANAS LAPĖ

Spalio 27 dieną New Yorke mirė dailininkas Vincas Kisarauskas, besilankantis čia iš Lietuvos. Vincas Kisarauskas gimė 1934 metais Augėnuose, Radviliškio apskrityje. 1959 metais jis baigė Dailės institutą Vilniuje. Nuo 1965 metų dėstė Čiurlionio meno mokykloje. Mums jis daugiau pažįstamas kaip tapytojas ir grafikas. Vincas Kisarauskas buvo universalus dailininkas: iliustravo knygas, apipavidalino teatro spektaklius, filmus, kūrė medalius, mozaikas; rašė dailės klausimais spaudoje. Parašė išsamią lietuviškojo ekslibriso monografiją, apimančią 400 metų jo evoliucijos istoriją. *Lietuvos knygos ženklai 1518-1918*. Parodose pradėjo dalyvauti nuo 1960 metų. Vilniuje 1961, 1981 ir 1984 metais surengė asmenines tapybos, o 1976 ir 1984 metais grafikos parodas. Ypatingą dėmesį Vincas Kisarauskas skyrė ekslibriso specialybei. Jo ekslibrisų parodos įvyko 1971 metais Voerso, Danijoje, 1977 metais Minske ir Lubline, 1983 metais Lipne, Lenkijoje. 1984 metais jam buvo suteiktas nusipelnusio Lietuvos meno veikėjo titulas, o šį pavasarį jis buvo apdovanotas respublikos Valstybine premija.

Vincas Kisarauskas priklausė tai jaunųjų dailininkų kartai, kuri po 1965 metų II-osios Baltijos respublikų dailės parodos Maskvoje pasijuto avangarde. Pripažinus lietuvių tapybai mokyklos savitumą, atsirado pasitikėjimas, Vincas Kisarauskas žodžiais, beatodairiškumas, bekompromisiškumas, įsitikinimas savo tiesa".

Jau iš pat pradžių, nepaneigdamas realybės, Vincas Kisarauskas atsisakė realizmo. Atmetęs klasiškąją anatomijos sampratą, jis tapė žmogaus figūrą, ją suprasdindamas, iškreipdamas, paversdamas ją simboliu arba daiktu. Taip atsirado galvos — daiktai ant stalo. Žmogaus figūra virto dalimi teatro butaforijos, arba architektūrinė konstrukcija tapo dalimi žmogaus. Architektūrai užleidus vietą, scenoje atsiranda figūros, panašios į industrinius robotus, jų dalis. Jos atlieka tuos pačius vaidmenis amžinai nesibaigiančioje siurrealistinėje žmogaus dramoje. Kisarauskas tapyboje netruksta literatūrinių nuorodų, tačiau pirmenybė

A.a. dailininkas Vincas Kisarauskas Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje. per vakaronę su menininkais iš Lietuvos šiu metų rugsėjo 23 dieną. Nuotrauka Jono Tamulaičio

visuomet atitenka formai. Taip pat ir spalva, nesilankstydamą grožiui, bet paklusni jai skirtam uždaviniui, jo darbuose tampa organizuota dalimi tapybinio spektaklio, kurio pavadinimas gali

būti: „Judėjimas pro tylą“, „Raudonasis rekviem“ ar „Pilka Edipo diena“, nes, kaip jis sakė, „... nutapyti paveikslą yra daug sunkiau, negu jam pritaikyti vardą“.

„Juk menininkas — keisto tipo žmogus“, rašė apie save Vincas Kisarauskas (*Dailė* 25, 1985). „Sakytume, lyg kokia ypatinga mašina, — kad ji galėtų važiuoti, turi pati iš savęs pasikrauti energijos baterijos. [...] Jis pats turi surasti šaltinius, iš kur atsigerti, pasisemti energijos, ir tada visas kūrybinis darbas pajuda pirmyn. Tai, aišku, pasakytina apie visus „apsėstuosius“ — ir mokslininkus, išradėjus, keistuolius fantastus“.

„Pradėjęs tapyti paveikslą, dailininkas išeina į kelią, nežinodamas, kur šis jį nuves [...] ... tapybos procesas paremtas improvizacija, nuojauta, o dažnai ir pasamonės veikla, intuityviai nusakančia, kokią formą brėžti ar spalvą tepti, yra pilnas kaprizingų duobių, atradimų ir dažnai varginančio ieškojimo. Geriausi darbai išeina dirbant ne pagal išankstinį planą, o pasiduoant kažkokiam nežinomam ir keistam impulsui, kuris staiga keičia kompoziciją, naikina nebloginai pasisekusias vietas vardan kito, dar nesamo ir nežinomo, o vien nujaučiamo. Visi tie pataisymai, užtapyimai, nepasitenkinimo pliūpsniai palieka savo pėdsakus, palieka gyvas nerimo žymes“.

Vincas Kisarauskas mūsų dailėje paliko giliai įspautus pėdsakus. Jo tapyba ateityje bus svarstoma ir analizuojama kaip tik dėl to, kad ji nėra realistiškas. Savo tapyboje, kaip ir visi „apsėstieji“, jis paliko mįslę, o savo asmenyje atminimą dailininko, kuris, nežūrind socialistinio realizmo dvasinės priespaudos, liko ištikimas savo meninei teisybei.

Vincas Kisarauskas

Kompozicija su autoportretais, 1972

Vincas Kisarauskas

Edipo temas parafrazė, 1979-1980

Trispalvė žolele po Viešpaties delnu

(Atkelta iš 1 psl.)

rių kiekvienam lietuviui). Jei tik bus leista laisvos spaustuvės, mes turėtume nupirkti geros kokybės ofseto spausdinimo mašinas. Bažnyčios ir Sąjūdžio spaustuvėms, kad jos galėtų spausdinti dailiai atrodančius dienraščius. Nuolat reikės tiesti popierių, kurį Lietuvos lengvai pristatytų švedai ir suomi. Piniginės paramos reikės naujom statyboms ir apliestų bažnyčių remontams, sunaikintų paminklų atstatymui (Trijų kryžių, Nežinomojo kareivio kapo, Vytauto Didžiojo paminklo). Ar nebūtų puikus simbolis, kad išeivijos dėka Laisvės statula ir Laisvės varpas grįžtų į savo vietas? Yra nuostabu, kaip paprastai ir išmintingai Sąjūdis išsprendė ryšių su išeivija reikalą, pakviesdamas Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininką dr. Vytautą Bieliauską į savo suvažiavimą ir nutardamas naudoti Lietuvos Bendruomenę tarpininku su išeivija. Protinga buvo atsispirti pagundai kurti išeivijoje naujas struktūras lėšoms rinkti ir talkai teikti. Sąjūdžio pasirinkimas duoda labai svarbų naują veiklos lauką Bendruomenėi: tiesiogiai talkinti Lietuvos atstatymui.

O dėl projekto, kuriuos tik viena išeivija tegali atlikti? Šioje parastėje kaip tik ir siūlytume vieną tokį: išleisti puošnią knygą apie šiuos nuostabius 1988 metus. Tik pagalvokime, kaip toli per vienerius metus nueita. Prieš metus minint Molotovo-Ribentropo pakto sukaktį prie Bernardinų bažnyčios dar nebuvo minios žmonių. Dar šią žiemą valdžia stengėsi apgauti atvykusius Vakarų žurnalistus, suruošdami Vasario Sešioliktosios išvakarėse oficialią demonstraciją, kuri protestavo prieš JAV kongreso kišimąsi į Lietuvos vidaus reikalus. Ar tuo metu kas nors tikėjo, kad marionetinė dabartinės Lietuvos valdžia gražins Bažnyčiai katedrą? Ar buvo galima dar balandžio mėnesį tikėtis, kad *Komjaunimo tiesos* bus svarstoma, ar nereiktų atkurti skautus ir ateitininkus? Kas po to atsitiko, dar ir dabar atrodo kaip stebuklas. Taip, trapas, gležnas. Pasikeitimai dabar yra simbolių, ne ekonomijos srityje. Bet nesakykime, kad tai „tik“ simboliai, nes kaipgi mes įsivaizduotume savo bendruomenės gyvenimą be šių grindžiančių simbolių? Ir kokie tai simboliai: trispalvė plevešuota ant Gedimino pilies bokšto (taip kaip mes visi pirmame skyriuje piešėme ir tebepiešime!), aukojamos mišios katedros aikštėje, kurias transliuoja Lietuvos televizija. Ir tele-

vizijos darbuotojai dirba savanoriškai, jau penktą rytą valandą su savo šviesomis ir kameromis prisistato į katedros aikštę. Per savo pamokslą kardinolas Sladkevičius sako, kad televizijos dėka visa Lietuva yra katedra, kurioje vyksta mišios.

Šitokio pergyvenimų intensyvumo laipsnio artimoje ateityje gal jau nebepasieksim, nes dabar ateina ekonominių reformų laikotarpis, kuriame drama bus pakeista statistikomis. Tas entuziazmas, kurį dabartiniai įvykiai sukėlė, turės motyvuoti žmones bendram darbiui Lietuvoje, o mus motyvuoti jiems padėti savo santuopomis. Ateina gal savotiškai nuobodūs ir varginantis statybos laikotarpis, kuris labai reikalingas nuteriotai Lietuvai. Tad kaip išlaikyti tą taip reikalingą entuziazmą artimai ateičiai?

Pergyvenimai ir prisiminimai blunka ir dingsta. Asmens ir šeimos gyvenime juos bandomė saugoti, rašydami dienoraščius, rinkdami nuotraukas šeimos albumuose. Ar nereiktų tokio dienoraščio ir albumo, skirto ir šiem nuostabiems 1988 metams? Gal tai galėtų būti prisiminimas ir dovanai tiems, kurie aukos savo santuopas Lietuvos atstatymui, taip kaip prieš septyniasdešimt metų kiti Amerikos lietuviai savo santuopas Lietuvai aukoję?

Pasvajokime: Bendruomenė finansuoja gražiai išleistą (gal Petro Aleksos ar Jono Kuprio gražiai apipavidalintą) albumą, kuris puostų lietuvių kilmės amerikiečių salonus. Šioj knygoj būtų sudėtos visų šių metų nuotraukos ir aprašymai. Knyga galėtų įjungti Jaunimo teatro viešnagė Amerikoje. Jie buvo pirmosios Lietuvos kregždės pas mus. Knygoje matytume demonstraciją prie katedros išvežimų minėjime, kurioje Antanas Terleckas laiko iškėles skylėtą Vytauto Skuodžio paliktą ir per daugelį metų išsaugotą vėliavą. Regėtume žmonių minią Vingio

parke liepos 9 dieną su naujai pražydusiomis trispalvėmis, ir dar gausesnė minią rugpjūčio 23 dieną. Čia matytume Vilniaus skerdynes — iš Gudijos Songailos pakviestų milicininkų būrį, kuris katedros aikštėje muša Lietuvos Laisvės Lygos sukviestos demonstracijos dalyvius. Matytume badaujančius Ciziką ir Andreiką. Bet taip pat ir mūsų sportininkus Seoulo olimpiadoje, iš kurios į Lietuvą parsivežė net keturiolika medalių. Toje pačioje knygoje turėtų būti sukauptos ir visos didžiosios pasaulio spaudos korespondencijos apie įvykius Lietuvoje, pradedant proaušriu: *The New York Times* nuostabiu birželio mėnesio reportažu iš Vilniaus, kurį galėtume perspausdinti naudoti kaip svetintaučiams vizitinę kortelę lietuvių tautai. Turėtume perspausdinti visus tuos įžvalgius reportažus apie Sąjūdžio suvažiavimą, kuriuos matėme *The New York Times*, *Washington Post*, *Los Angeles Times*, *Chicago Tribune*, o ypač tą įstabią apybraižą Londono *The Independent* „The rebirth of a proud nation“, kurioje rašoma, kad lietuvių tauta po 48 metų tamsos vėl atžygiuoja į Europos žemėlapi.

Kiek tokia graži knyga galėtų kainuoti? Manome, kad tokią knygą neturėtume pardavinėti, o dalinti už duodamą auką Lietuvai atstatyti. Našlė senutė ją galėtų gauti už dolerį, pensininkas — už dešimtį, darbininkas — gal už šimtą, turtingas profesorius — už tūkstantį. Knyga būtų bran-

Kultūrinės progos

• **Vidmantė Jasukaitytė** yra viena ryškiųjų šiuolaikinių Lietuvos moterų rašytojų, kultivuojanti įvairius literatūrinius žanrus. 1948 metais gimusi rašytoja savo kūryboje iškelia žmogaus aktyvumą, gyvybingumą, jo ryšius su gamta ir istorija. Ji poetizuoja meilės išgyvenimus, sukuria romantiškus pakilumą, leidžia reikštis atviram jausmingumui. Jos baladiškų siužetų lyrinėse apysakose (trijų apysakų knygoje *Stebuklinga patvorių žole*) vaizduojami vienos giminės kelių kartų žmonės, aukština jausmai, teigiamas dvasinių vertybių perimamumas.

Prieš porą savaitių Vidmantė Jasukaitytė lankėsi Los Angeles. Ta proga Chicago „Žemė L“

radijo laidos tenykštis korespondentas, žurnalistas Vytautas Plukas padarė interviu su rašytoja. Šis pokalbis bus transliuojamas šiandien, lapkričio 12 dieną, 8:30 val. vak. 1490 AM ruožu iš WPNA radiofono Oak Park, Illinois.

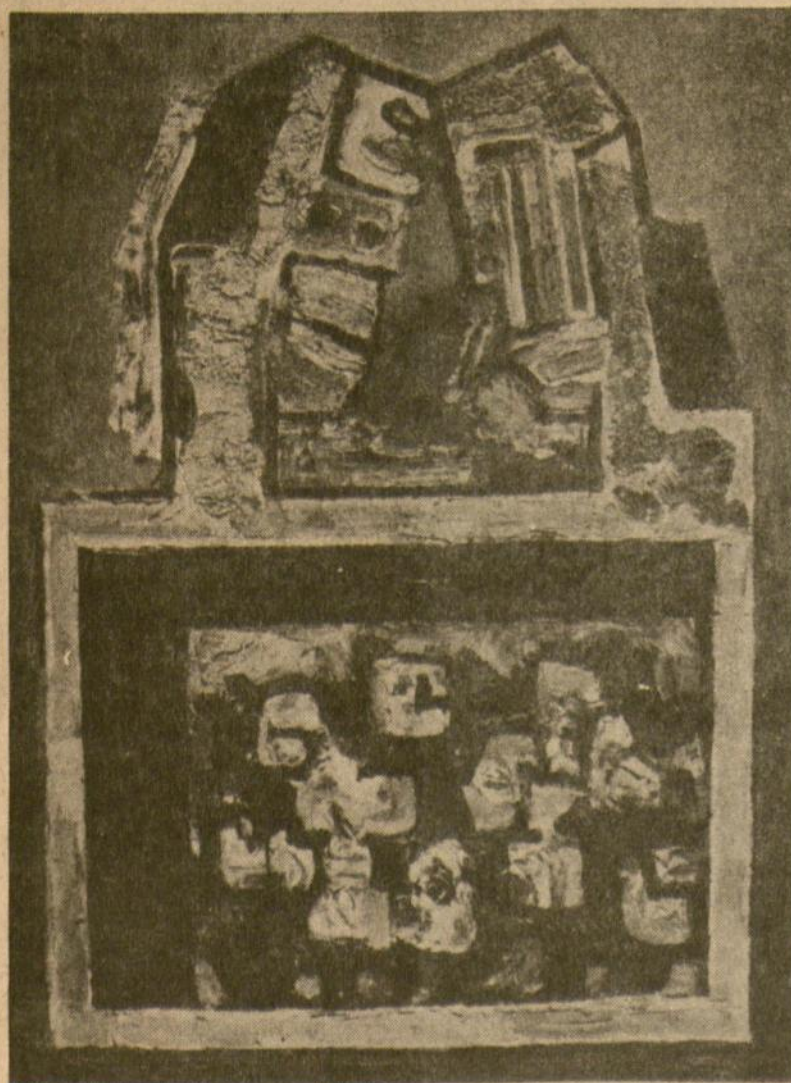
• **Guntis Schmidchens**, latvių kilmės daktarantas Indianos universitete, kuris šiuo metu Lituanistikos katedroje, Illinois universitete Chicagoje, mokosi lietuvių kalbos ir yra pažengusiųjų kurse, skaitys paskaitą Lituanistikos katedroje antradienį, lapkričio 15 dieną, 11 v.r. Jis kalbės angliškai tema „The Baltic Folksong“. Paskaita vyks 1250 University Hall, 750 South Morgan. Visuomenė kviečiama į paskaitą atsilankyti.

gus prisiminimas šių metų, kuriuos kartu išgyvenome. Mūsų vaikiečiams — akivaizdus 20-tos šimtmečio pabaigoje tautinio atgimimo ženklas.

Gal mintis pirmu žvilgsniu skamba patetiškai: išeivijai siūloma leisti knygas Lietuvai laisvinti. Bet tai juk tradicinis lietuvių išeivijos užsiėmimas — kiek metų lietuviškos knygos buvo spausdinamos Prūsijoje ir Amerikoje? Aišku, Lietuvos atgimimas yra daug didesnis dalykas, negu knygos ar fotografijos. Kartu ir didesnis ir daug paprastesnis,

kaip išreiškiama Marytės Kontrimaitės eilėraštyje „Prisikėlimas“, Sąjūdžio suvažiavimui skirtame *Literatūros ir meno* (1988.10.29) pirmame puslapyje: *Kodėl akyse taip šviesu, Kodėl esam stiprūs ir drasūs? — Sklando virš mūsų visų Gerosios protėvių dvasios. Gimtinės dainų gausa, Laimingi — mes kilnūs ir švelnūs. Atsitiesi, Lietuva, Trispalvė žolele po Viešpaties delnu.*

(a. ir a. ll.)

Vincas Kisarauskas

Rožės tėvukui atminti, 1971